

УДК 330.101.541

А. С. Копистянський,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут економіки і управління,
Національний університет харчових технологій
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7567-0398>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.12.163

ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

A. Kopystianskyi,
Postgraduate student,
National University of Food Technologies

ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MODERN ENTERPRISES

У статті розглядається сучасне розуміння концепції сталого розвитку, її історичні витоки, теоретичні підходи та ключові принципи, що формують основу відповідної політики на глобальному та національному рівнях. Особливу увагу приділено питанню заміності капіталу як критерію відмінності між слабкою та сильною моделями сталого розвитку. Узагальнюються головні мегатренди, що впливають на реалізацію цілей сталого розвитку в контексті цифровізації, глобалізації, демографічних змін та кліматичних викликів. Розглядається роль людського та соціального капіталу як ключових детермінантів сталого розвитку, їх взаємозв'язок, просторові відмінності та значення для підвищення адаптивності суспільства до викликів зовнішнього середовища. Проаналізовано сучасні тенденції довіри до інституцій як індикатора розвитку соціального капіталу, зокрема на прикладі України. Обґрунтовано необхідність міжсекторальної інтеграції екологічних, економічних і соціальних аспектів для формування ефективної політики сталого розвитку, з урахуванням регіональної специфіки та інституційного потенціалу. Запропоновано підходи до вдосконалення державної політики сталого розвитку в умовах зростаючої невизначеності, кризи довіри та структурної фрагментації.

The article examines the modern understanding of the concept of sustainable development, its historical origins, theoretical approaches and key principles that form the basis of relevant policies at the global and national levels. Particular attention is paid to the issues of capital substitution as a criterion for distinguishing between weak and strong models of sustainable development. The main megatrends that affect the implementation of sustainable development in the context of digitalization, globalization, demographic change and climate challenges are summarized. The role of human and social capital as key determinants of sustainable development, their interrelationships, spatial differences and significance for increasing the adaptability of society to environmental challenges are considered. Modern trends in trust in institutions as an indicator of social capital development are analyzed, in particular using the example of Ukraine. The need for intersectoral integration of environmental, economic and social aspects for the formation of effective sustainable development policies is substantiated, taking into account regional specifics and institutional potential. Approaches to improving the state policy of sustainable development in conditions of growing uncertainty, crisis of confidence and structural fragmentation are proposed. Socio-economic development tends to differentiate due to the heterogeneity of the environment and the diversity of the factors used in development processes. The level of these differences is growing, becoming a modern challenge for development policy. Sectoral, state or regional policy, implemented through intervention, seeks to counteract further multi-vectority and achieve a coordinated impact on development processes. This is achieved by identifying and clearly choosing a means of influencing development factors. In turn, the effectiveness of the impact depends on the quality of taking into account modern socio-economic megatrends, including transformation, economic integration, globalization and post-modernization. The nature of the impact has a synergistic effect, creating an external set of development conditions in relation to internal processes. As a result of the

interaction of factors, the way they are assessed and interpreted changes, which affects the development process and the mechanism of influence. Recognition of this fact is necessary for understanding and selecting current and potential instruments of influence and determining the effectiveness of enterprise activities and the effectiveness of development programs aimed at strengthening them and creating stability.

Ключові слова: сталий розвиток, бар'єри сталого розвитку, ефективність діяльності, системність, фактори розвитку.

Key words: sustainable development, barriers to sustainable development, efficiency of activity, systematicity, development factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сталий розвиток є ключовою концепцією сучасної науки та практики, що передбачає збалансоване поєднання економічних, соціальних і екологічних складових суспільного поступу. У контексті глобальних викликів — зокрема кліматичних змін, соціальної нерівності, ресурсної обмеженості та загроз економічної нестабільності — дослідження факторів, які визначають ефективність і результативність процесів сталого розвитку, набуває особливої актуальності. Ідентифікація, систематизація та комплексний аналіз таких факторів сприяють формуванню науково обґрунтованих стратегій, що забезпечують довготривалу стабільність і збалансоване зростання як на рівні окремих регіонів, так і суспільства загалом.

У цьому контексті важливим є перегляд традиційних уявлень про цілі економічної діяльності підприємств. Як зауважує П. Друкер [1], прибуток, попри свою значущість, не є самоціллю функціонування організацій, а лише умовою їх виживання та розвитку. Орієнтація виключно на прибутковість може створити загрозу для джерел майбутнього зростання, зокрема шляхом гальмування інвестицій чи нехтування інноваційною діяльністю. Ефективна система цілепокладання, що охоплює такі напрями, як ринкова позиція, інновації, продуктивність, ресурси, управлінська ефективність, суспільна відповідальність тощо, є запорукою стабільної конкурентної позиції підприємства. Таким чином, стратегічна орієнтація на сталий розвиток

передбачає формування багатовимірної системи цілей, адаптованої як до внутрішнього потенціалу організації, так і до динамічного ринкового середовища [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Напрямки та можливість забезпечення сталого розвитку (sustainable development — SD) широко досліджується вже тривалий час. Сучасні наукові і практичні роботи зосереджено в площині подолання проблем розвитку в умовах невизначеності, кризи та відновлення розвитку. Останнім часом значну наукову зацікавленість викликали праці, присвячені різним аспектам сталого розвитку. Зокрема, М.В. Шашин та Д.О. Мосійчук досліджували параметричні характеристики стійкого розвитку підприємства; Т.О. Степаненко зосередила увагу на теоретичних і методичних засадах формування концепції сталого розвитку; А. Огієнко здійснив ґрунтовний аналіз міжнародних нормативно-правових документів у сфері сталості; О.В. Мануйлов розглядав забезпечення сталого розвитку крізь призму стратегічного управління підприємством; А. Гречко та О. Очеретяна еволюцію наукових підходів до цього явища; Л.А. Квятковська досліджувала концепцію управління підприємством в умовах сталого розвитку, тоді як Ю. Петролюк і Н. Гребенюк акцентували увагу на методах економічного зростання в межах сталого підходу. Крім того, у роботах Й. Сакса, К. Кролла, Г. Лафортуну, Г. Фуллера та Ф. Вельма представлено сучасні міжнародні підходи до концептуалізації сталого розвитку. Вагомий внесок у фор-

мування моделі реалізації принципів сталого розвитку також зробили М.О. Кравченко та В.В. Прудкий [3—11].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є узагальнення сучасних наукових підходів до розуміння концепції сталого розвитку та ідентифікація й аналіз ключових факторів, що зумовлюють його забезпечення на мега-, макро-, миди- та мікрорівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасне розуміння концепції сталого розвитку було першим представлений у праці саксонського державного службовця та мислителя Ганса Карла фон Карловица, опублікований у 1713 р. під назвою "Sylvicultura economica" [12]. Автор цієї роботи був творцем моделі сталого лісового господарства. Незабаром його модель отримала визнання в лісництві Німеччини, а потім стала прикладом для всього світу [12].

Попри наявність численних трактувань поняття сталого розвитку, найбільш поширеним і визнаним у науковому середовищі є визначення, запропоноване Комісією Брундтланд у доповіді "Наше спільне майбутнє" (1987) [13]: "Сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби". Це визначення стало основою для формування сучасної концепції сталого розвитку, оскільки воно поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку в єдину систему цінностей.

У межах даного дослідження ми підтримуємо підхід до розуміння сталого розвитку, сформульований Комісією Брундтланд, оскільки він є концептуально виваженим і широко визнаним у науковій спільноті. Це узагальнене визначення, яке буде використовуватися в подальшому аналізі, не обмежує сферу сталості, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до дослідження соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку.

Загальною метою сталого розвитку є довгострокова стабільність економіки та навколишнього середовища, що можливо лише шляхом інтеграції та визнання економічних, екологічних і соціальних проблем протягом усього процесу прийняття рішень. В європейській спільноті це досягається за рахунок інструментів корпоративної соціальної відповідальності як засобу узгодження інтересів розвитку

суспільства, соціуму та ринкового підприємства.

У застосуванні цього визначення сталого розвитку суттєве питання стосується переходу від оптимізації одного виду капіталу до іншого. Розрізняють кілька видів капіталу: соціальний, природний і створений людиною. Визначення слабкого стійкого розвитку пояснює, що має значення лише сукупний рівень капіталу: створений людиною або промисловий капітал є адекватною альтернативою природному капіталу. Сильна стійкість, з іншого боку, визнає унікальні особливості природних ресурсів, які не можуть бути замінені промисловим капіталом.

Окрім заміненості, це визначення стійкості також базується на кількох інших важливих принципах. Міжгенераційна справедливість, що міститься в загальному визначенні сталого розвитку, визнає довгостроковий масштаб стійкості для задоволення потреб майбутніх поколінь [14; 15]. Крім того, принцип "забруднювач платить" стверджує, що "уряди повинні вимагати від суб'єктів-забруднювачів нести витрати, пов'язані зі своїм забрудненням, а не покладати ці витрати на інших або на навколишнє середовище" [14]. Таким чином, державна політика повинна забезпечити інтерналізацію екологічних витрат, де це можливо; що також служить для мінімізації зовнішніх ефектів.

Принцип обережності встановлює, що "якщо існує загроза серйозної або незворотної шкоди, відсутність повної наукової впевненості не повинна використовуватися як причина для відкладення економічно ефективних заходів для запобігання погіршенню навколишнього середовища" (Конференція ООН з охорони навколишнього середовища людини, 1992 р.) [16]. Тому ініціатор діяльності несе тягар доведення того, що ця дія не завдаватиме значної шкоди. Поняття спільної, але диференційованої відповідальності, чітко зазначено в Декларації Ріо, визнає, що кожна нація повинна відігравати свою роль у питанні сталого розвитку. Цей принцип також визнає різний внесок у погіршення навколишнього середовища розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, одночасно оцінюючи майбутні потреби розвитку цих менш розвинених країн [14—16]. Тому розвинені країни несуть більшу відповідальність у світлі ресурсів, які їм потрібні, і тиску, який вони чинять на навколишнє середовище.

Ключовим принципом сталого розвитку, що лежить в основі всіх інших, є інтеграція екологічних, соціальних та економічних проблем у всі

аспекти прийняття рішень. Усі інші принципи в структурі SD містять інтегроване прийняття рішень у своїй основі [14]. Саме ця глибоко фіксована концепція інтеграції відрізняє сталість від інших форм політики.

Мегатренди розвитку справляють комплексний вплив на реалізацію цілей сталого розвитку, формуючи як нові можливості, так і виклики. Зокрема, технологічний прогрес, цифровізація, глобалізація, урбанізація, кліматичні та демографічні зміни змінюють параметри економічного зростання, соціального розвитку та охорони довкілля. З одного боку, ці процеси сприяють ефективнішому використанню ресурсів, впровадженню інновацій та підвищенню якості життя. З іншого — посилюють нерівність, загрожують екологічній стійкості та ускладнюють адаптацію до змін. У цьому контексті стратегічне врахування мегатрендів є важливою передумовою формування ефективної політики сталого розвитку.

Інституційно державні організації зазвичай організовані у галузеві міністерства та відомства. Це працює досить добре, доки система не стикається з чимось дуже комплексним і високоінтегрованим за своєю природою, таким як сталий розвиток. На практиці сталий розвиток вимагає інтеграції економічних, екологічних і соціальних цілей між секторами, територіями та поколіннями. Отже, сталий розвиток вимагає усунення фрагментації; тобто екологічні, соціальні та економічні проблеми повинні бути інтегровані в усі процеси прийняття рішень, щоб рухатися до справді сталого розвитку.

Окрім мегатрендів, що формують трансформацію факторів розвитку, зростає значення внутрішніх процесів розвитку. Акцент на внутрішній специфіці потенціалу розвитку був зумовлений змінами в тенденціях розвитку, що відбулися в Західній Європі в першій половині 70-х років XX століття. Це також стало основою для нових можливостей для втручання регіональної політики, яка відтоді в практиці Європейських Співтовариств та їх держав-членів характеризувалася чітко визначеною змістовною та просторовою концентрацією, спрямованою на підтримку місцевого розвитку, та розширеною інституційною та фінансовою базою [17]. Також це є результатом впровадження нової парадигми регіональної політики в Європі, що базується на концепції ОЕСР, використаній у Звіті Барки, та визначеній концепцією місцевої політики [17; 18].

З огляду на вплив мегатрендів та внутрішніх процесів розвитку, доцільним є подальший розгляд ключових факторів, що визначають трає-

кторії сталого розвитку в сучасних умовах. Систематизація факторів розвитку в літературі базуються переважно на двох підходах. Перший стосується розташування категорій факторів, наприклад: капітал людський, соціальний капітал, матеріальний капітал, фінансовий капітал, інновації [19]. Другий базується на розташуванні факторів розвитку відповідно до аспектів розвитку — наприклад: економічний, соціальний, технічні, технологічні та екологічні [20] або його парадигми [21].

У межах зазначених підходів особливу увагу в наукових дослідженнях приділяють людському капіталу як одному з ключових детермінантів сталого розвитку. Саме він виступає визначальним чинником, що поєднує економічні, соціальні та інноваційні аспекти розвитку, забезпечуючи адаптивність суспільства до змінних умов середовища.

Поняття людського капіталу включає ресурси знань, навичок, здоров'я та життєвої сили, котрі характерні для даного суспільства [22; 23]. Ця концепція доповнює концепцію соціального капіталу, що становить культурну та організаційну основу функціонування людського капіталу.

Розрізняючи характеристики людського та соціального капіталу, слід наголосити на тому, що людський капітал має особистісний характер і пов'язаний зі знаннями, навичками та компетенціями кожна людина, тоді як соціальний капітал має реляційний характер і є результатом поєднання знань, навичок та компетенцій певної групи людей. Людський капітал як фактор розвитку стосується тієї частини людських ресурсів, хто активно або потенційно бере участь у соціальній та економічній діяльності.

Важливість цього фактору підкреслювалася як у теоріях активації зовнішнього та внутрішнього розвитку.

Процеси трансформації, постмодернізації та глобалізації спричинили значні демографічні зміни, що ґрунтувались у переході до довшої тривалості життя, старіння населення та моделі сім'ї з невеликою кількістю дітей [24]. Несприятливі зміни демографічні показники також впливають на проблему задоволення зростаючого попиту для кваліфікованих спеціалістів. Це сприяє інтенсифікації процесів міграції, як фактору інтеграції.

Мобільність людського капіталу сприяє оптимальний розподіл економічних ресурсів та дозволяє швидше коригувати ринки працювати відповідно до змін зовнішніх умов, які, у свою чергу, забезпечує створення багатства, особливо на регіональному рівні [25]. Окрім

горизонтальної (просторової) мобільності, спостерігається збільшення важливості вертикальної мобільності, пов'язаної з постійним підвищенням кваліфікації та навичок роботи з людським капіталом.

Для забезпечення сталого розвитку стають дедалі важливішими "м'які навички" (наприклад, креативність, інтелект, інновації, підприємництво), також пов'язані із соціальним капіталом. Потреба ринкового розвитку навіть на рівні підприємства вимагає зростання та вдосконалення кваліфікації. Без цього людський капітал втрачає свої переваги.

Соціальний капітал доповнює людський капітал і становить культурну та організаційну структуру його функціонування [26]. В епоху сучасних соціально-економічних змін, особливо процесів глобалізації та інтеграції, а також складних викликів кризового періоду, дуже важлива мережа соціального капіталу, тобто побудова зв'язків в соціумі, відсутність яких суттєво обмежує інновації та конкурентоспроможність економіки.

Просторова диференціація рівня розвитку соціального капіталу відображає нерівномірність його формування та функціонування у різних регіонах, що зумовлюється низкою економічних, історичних, культурних та інституційних чинників. Рівень соціального капіталу варіюється залежно від щільності соціальних зв'язків, рівня довіри, участі громадян у спільних ініціативах, а також ефективності місцевих інституцій. У регіонах із вищим рівнем соціального капіталу спостерігається більша здатність до колективних дій, активніше залучення громадян до процесів управління та вища якість соціальних послуг, що, у свою чергу, позитивно впливає на реалізацію цілей сталого розвитку. Врахування просторової диференціації соціального капіталу є важливою передумовою для формування ефективної регіональної політики.

Просторова диференціація рівня розвитку соціального капіталу ілюструється результатами Європейського соціального опитування, у світлі чого у 2012 році найвищий рівень довіри до державних інституцій, політики та правової системи були показані суспільствами західноєвропейських країн, особливо скандинавськими. У Польщі показники довіри мали чітко нижчий рівень порівняно зі скандинавськими країнами та порівняно із середнім для досліджуваних європейських країн [27].

У часи кризи, глобалізації та інтеграції наголошується на важливості соціального капіталу, яким володіють економічні суб'єкти та на

якому будуються мережі соціальних зв'язків (нетворкінг) між підприємствами. Підприємства з високим соціальним капіталом під час кризи зафіксували менші падіння ціни на акції, а інвестування в них виявилось менш ризикованим. У свою чергу, виникнення нестачі довіри між суб'єктами господарювання обмежує інновації та конкурентоспроможність і може стати гальмом підприємницької діяльності [28].

Після аналізу ролі соціального капіталу як важливого чинника сталого розвитку, доцільно розглянути фінансовий капітал, який забезпечує необхідні ресурси для реалізації стратегічних ініціатив та підтримки економічної стабільності, виступаючи ключовим фактором у забезпеченні безперервності та масштабування сталих практик.

Фінансовий капітал — це традиційний тип капіталу [29, 30], що охоплює всі доступні фінансові ресурси, які можуть бути виділені для реалізації нових соціальних, економічних та приватних інвестицій та громадськості. Капітал для фінансування може значною мірою забезпечуватися із зовнішніх джерел, які можуть постійно (через прямі іноземні інвестиції) або тимчасово (наприклад, через зовнішню торгівлю чи інтервенції), та європейської державної політики може бути підвищено його цінність. Однак це супроводжується підвищеним ризиком, пов'язаним із наслідками зовнішніх потрясінь та фінансової залежності, зокрема такої, що призводить до відсутності операційної незалежності.

Водночас змінився його механізм дії: одночасно із збереженням фундаментальної ролі фінансового капіталу у визначенні курсу світових ділових циклів, коли фінансовий капітал та інновації в ньому були однією з головних умов стабілізації світової економіки до кризи, захоплення спекулятивною складовою зростання фінансового капіталу сприяло створенню однієї з найбільших "бульбашок" в історії, "вибух" якої став джерелом останньої економічної кризи 2008 року. Наслідки впливу кризи на фінансовий капітал найбільш відчутно позначились на галузях та підприємствах, що широко відкриті для міжнародного обміну та інновацій.

Крах кредитного ринку і, як наслідок, ринку праці призвели до різкого падіння попиту, що створило зростаючий тиск на промислову та сервісну діяльність. Зі змінними попиту відбулась концентрація негативних наслідків у сферах із сильною спеціалізацією у цьому виді діяльності, слабших територіях, масштабі інновацій [31]. Зі зростанням важливості доступу

до коштів державний сектор також стикається з проблемами, пов'язаними з використанням європейських фондів. Вищезазначені зміни вказують на необхідність нового погляду на фактор фінансового капіталу та його важливість у процесах розвитку.

Враховуючи значення фінансового капіталу для підтримки сталого розвитку, наступним важливим аспектом є матеріальне забезпечення, яке включає фізичні ресурси та інфраструктуру, необхідні для реалізації інноваційних проектів та підтримки економічної діяльності на сталих засадах.

Матеріальне забезпечення розвитку розуміється як усі матеріальні та нематеріальні блага антропогенного чи природного характеру, які людина використовує у процесі виробництва. Також сюди ми відносимо суспільні результати та інфраструктуру для максимізації власних матеріальних вигод (наприклад, шляхом збільшення фінансового капіталу) або покращення якості життя та умов проживання, ведення підприємницької діяльності. Значною мірою сюди включено державну власність (суспільного блага), які є основою для всієї іншої соціальної діяльності та економічні механізми. В рамках внутрішньої концепції забезпечення розвитку матеріальний тип капіталу набув ще більш суттєвого значення.

Стан технічної інфраструктури (наприклад, дороги, залізничні колії, лінії електропередач), а також сучасні комунікаційні та комунікаційні установки (включаючи автомагістралі, високошвидкісні залізниці, оптичні волокна) мають фундаментальне значення для прийняття рішення інвесторів щодо місцезнаходження та наявності технічних та фінансових умов для реалізації нових інвестицій [32]. В Європі існують суттєві відмінності з точки зору оцінки кількісної та якісної придатності цього типу інфраструктури до залучення інвестицій. Західноєвропейські регіони розвивають окремі елементи технічної інфраструктури, головним чином з точки зору покращення їхньої якості.

Окрім матеріального забезпечення, ключовим фактором сталого розвитку виступають інновації, які сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів, впровадженню нових технологій та створенню умов для довгострокового економічного і соціального зростання.

Поняття інновації було введено в економіку Шумпетером [33]. Він розумів під інновацією в широкому сенсі включення для виробництва нових або удосконалених продуктів та методів виробництва (технічні інновації), а також від-

криття нових ринків, нове застосування методів продажу чи закупівлі або нова організація виробництва (організаційні інновації). У наш час їх розуміють як усі форми економічних інновацій, включаючи нові технічні та технологічні рішення, але також нові організаційні, інституційні та управлінські форми.

Саме інноваційність економіки визначає дедалі більшою конкурентною перевагою держав та їхніх територій. Інновації є фундаментальним фактором розвитку і підприємства, що враховується в кожній концепції моделювання перебігу цього процесу.

В цьому сенсі слід звернути увагу на неокласичну модель розвитку [30], у якій як у макроекономічних моделях, так і у мікроекономічних моделях враховується вплив внутрішніх факторів. Нова теорія внутрішнього зростання припускає, що розмір виробництва, а рівень розвитку є функцією капіталу та поточного рівня технологій, та використання інновації почали розглядати як внутрішній фактор макророзвитку, що є результатом інвестиції місцевих підприємств та органів влади [34; 35].

Соціально-економічний розвиток має тенденцію до диференціації, через неоднорідність середовища і різноманіття впливу факторів, що використовуються в процесах розвитку. Рівень цих відмінностей зростає, стаючи сучасним викликом для політики розвитку. Галузева, державна або регіональна політика, що здійснюється шляхом втручання, прагне протидіяти подальшій різновекторності та досягати узгодженого впливу на процеси розвитку. Це досягається шляхом ідентифікації та чіткого обрання засобу впливу на фактори розвитку. В свою чергу, ефективність здійснення впливів залежить від якості врахування сучасних соціально-економічних мегатрендів, включаючи трансформацію, економічну інтеграцію, глобалізацію та постмодернізацію. Характер впливу має синергійний ефект, створюючи зовнішню сукупність умов розвитку стосовно внутрішніх процесів. Як наслідок взаємодії факторів змінюють спосіб їх оцінки та інтерпретації, що впливає на процес розвитку та механізм впливу. Визнання цього факту є необхідним для розуміння та обрання поточних та потенційних інструментів впливу та визначення ефективності діяльності підприємств та дієвості програм розвитку, спрямованих на їх зміцнення та створення стабільності.

Досягнення економічних вигод зумовлене багатьма детермінантами. Неможливо розвивати компанію, не показуючи співробітникам на-

прямку, в якому компанія повинна рухатися. Керівники сучасних підприємств, незважаючи на невизначеність та складність середовища, повинні мати визначений шлях розвитку власних організацій. Фактор успіху полягає в тому, щоб позначити цілі розвитку таким чином, щоб їх реалізацію можна було гнучко коригувати відповідно до змін умов функціонування. Постійне спостереження за змінами в бізнес-середовищі та прийняття рішень щодо того, як функціонуватиме підприємство, є конкурентною перевагою сучасних підприємств.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті проведеного аналізу факторів сталого розвитку встановлено, що їх вплив є багатограним і взаємопов'язаним.

Описані мегатренди (трансформація, інтеграція, глобалізація та постмодернізація) відіграють фундаментальну роль у формуванні сучасних процесів соціально-економічного розвитку. Однак важко проаналізувати індивідуальний вплив кожного з них, оскільки вони взаємодіють між собою, взаємопроникають один в одного, а їхній вплив є різноманітним у часі та просторі. Визначені мегатренди формують сучасні соціально-економічні зміни, впливаючи на фактори та умови розвитку в різних просторових масштабах.

Щодо людського капіталу, особливе значення має мобільність населення, як у горизонтальному (просторова міграція), так і у вертикальному аспектах (підвищення кваліфікації та навичок). Це, перш за все, результат постмодернізаційних змін. В рамках соціального капіталу головний акцент припадає на зростання громадянської активності.

Що стосується фінансового капіталу, його вплив на макро- та мікрорівнях може виконувати функцію забезпечення сталого розвитку, але водночас виступати джерелом формування боргового навантаження, що призводить до втрати фінансової автономії.

В умовах зростання конкуренції за ресурси можливість використання інноваційних підходів спроможна забезпечити не тільки мікроконкурентні переваги, а і стати потужним джерелом формування інноваційного кластеру для регіону або країни.

Таким чином, інтеграція цих факторів у стратегії розвитку є необхідною передумовою для досягнення довгострокової стійкості та збалансованого розвитку суспільства.

Перспективи подальших досліджень у сфері сталого розвитку передбачають поглиблення

теоретико-методологічних засад оцінювання впливу соціально-економічних, інституційних та екологічних факторів на динаміку сталого розвитку підприємств. Особливої актуальності набуває дослідження механізмів адаптації підприємств до викликів зовнішнього середовища, зокрема в умовах кризових і турбулентних процесів. Важливим напрямом є розроблення ефективних стратегій сталого функціонування бізнес-структур, здатних забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою. Подальші наукові розвідки також доцільно спрямувати на ідентифікацію індикаторів, що дозволяють оцінювати рівень сталості розвитку підприємств, а також на розробку інструментів державного регулювання, спрямованих на підтримку сталих бізнес-практик в національній економіці.

Література:

1. Друкер П. Виклики для менеджменту ХХІ століття. Київ: "КМ-Букс" 2020. 240 с.
2. Lemanska-Majdzik A. Powody prowadzenia własnej działalności gospodarczej małych firm. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie. 2013. № 1. P. 48—56. URL: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/85671/edition/80830/powody-prowadzenia-wlasnej-dzialalnosci-gospodarczej-malych-firm-lemanska-majdzik-anna>
3. Шашина М. В., Мосійчук Д. О. Параметричні характеристики сталого розвитку підприємства. Ефективна економіка. 2022. № 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.3.2
4. Степаненко Т. О. Теоретичні та методичні засади сталого розвитку підприємства. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. № 6. Том 31 (40). С. 136—141.
5. Огієнко А. Сталий розвиток підприємства: сутність поняття, перспективи та перешкоди. Modeling the Development of the Economic Systems. 2024. № 3. С. 222—228. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-31>
6. Мануилов О. В. Формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 2. С. 60—64.
7. Гречко А. В., Очеретяна О. В. Дослідження еволюції наукової думки в аспектах визначення сутності поняття "сталий розвиток підприємства". Підприємництво та інновації. 2020. № 15. С. 37—41. DOI: 10.37320/2415-3583/15.6

8. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. № 48. Вип. 1 С. 85—9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_14
9. Петролюк Ю., Гребенюк Н. Сталий розвиток як стратегічна перевага для підприємства. Економіка та суспільство. 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148>
10. Сакс Й., Кролл К., Лафортун Г., Фуллер Г., Вельм Ф. Звіт про сталий розвиток 2021. Кембридж: Видавництво Кембриджського університету, 2021.
11. Кравченко М. О., Прудкий В. В. Модель аналізу сталого розвитку підприємства з урахуванням ризику. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2020. № 17. DOI: 10.20535/2307-5651.17.2020.216368
12. Wozniak W., Rokicka E. W kierunku zrownowazonego rozwoju. Konceptje, interpretacje, konteksty. Lodz: Uniwersytet Lodzki. 2016. 229 p. URL: <http://hdl.handle.net/11089/18761>
13. Гутаревич Н. СК дайджест зі сталого розвитку. 2021. URL: <https://sk.ua/uk/sk-daidzhest-zi-stalogo-rozvitku/>
14. Dernbach John C. Sustainable development as a framework for national governance. Case Western Reserve Law Review, 1998. № 1. Vol 49. PP. 1—103.
15. Ільїна Р. Ю. Принцип міжгенераційної справедливості: його поняття та елементи. Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 278—280
16. Чому виконання Конвенцій Ріо є важливим для сталого розвитку? URL: <https://sd4ua.org/integratsiya/integratsiya-printsipiv-konventsij-rio-v/>
17. Churski P., Kolsut B. Potencjal rozwojowy gminy Powidz w okresie postepujacej endogenizacji procesow rozwoju. Rozwyj Regionalny i Polityka Regionalna. 2017. № 40. PP. 35—54.
18. Jewtuchowicz A. Terytorium i terytorializacja w europejskiej polityce rozwoju regionalnego. Studia Prawno-Ekonomiczne. 2016. № 98. PP. 221—235.
19. Brol R. (red.), Gospodarka regionalna w teorii i praktyce. Wrocław: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2009. 116 p.
20. Czudec A., Czynniki kształtujące spójność ekonomiczną i społeczną regionu / Możliwości i bariery rozwoju regionu, red. A. Czudec. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2009. 329 p.
21. Gluszczyk D. Istota rozwoju regionalnego i jego determinanty. Wroclaw Ekonomia. 2011. № 17. PP. 68—80.
22. Pajak K., Dahlke P., Kvilinskyi O. Determinanty rozwoju regionalnego — wspolczesne odniesienie. Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. 2016. № 9. PP. 109—122.
23. Churski P., Dolata M., Dominiak J., Hauke J., Herodowicz T., Konecka-Szydłowska B., Nowak A., Perdal R., Wozniak M. Wspolczesne przemiany czynnikow rozwoju społeczno-gospodarczego. Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania wspolczesnej geografii społeczno-ekonomicznej / P. Churski (red.). Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 2018. PP. 67—88
24. Kolodko G. Wielka Transformacja 1989-2029. Uwarunkowania, przebieg, przyszłość. Ekonomista. 2009. № 3. P. 353—371.
25. Berman Y., Phillips D. Social quality in post-industrial societies: the growth of migrant remittances in international social welfare // W: The welfare state in post-industrial society: a global perspective / red. J. Powell, J. Hendricks. Dordrecht: Springer, 2009. C. 19—40.
26. Woolcock M., Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework, Theory and Society. 1998. № 27 (2). P.151—208.
27. Sztabinski P.B., Sztabinski F. Polska — Europa. Wyniki Europejskiego Sondazu Społecznego 2002—2012. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 2014. 204 p.
28. Kurowski M., Kapitał społeczny w okresie kryzysu społeczno-gospodarczego. Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze. 2015. № 2. P. 84—96
29. Solow R.M. A contribution to the theory of economic growth. Quarterly Journal of Economics. 1956. № 1 (70). P. 65—94.
30. Richardson H.W. Regional growth theory. London: Macmillan, 1973. 212 p.
31. Wolanski R. Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer Business, 2013. 328 p.
32. Ambroziak A.A. Review of the Literature on Determinants of the Locational Attractiveness of Regions / W: New Cohesion Policy of the European Union in Poland. How It Will Influence the Investment Attractiveness of Regions in 2014—2020 / red. A. Ambroziak. Dordrecht: Springer, 2020. P. 1—28.
33. Schumpeter J. Teorie rozwoju gospodarczego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe, 1960. 356 p.

34. Richardson H.W. Regional growth theory. London: Macmillan, 1973. 520 p.

35. The Future of Financial Services. How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed. World Economic Forum; in collaboration with Deloitte. Final Report. 2015. 417 p.

References:

1. Druker, P. (2020), Vyklyky dlia menedzhmentu XXI stolittia [Challenges for management in the 21st century], KM-Buks, Kyiv, Ukraine.

2. Lemanska-Majdzik, A. (2013), "Reasons for running your own small business activity", *Zeszyty Naukowe Wyzszej Szkoły Humanitas. Zarzadzanie*, vol. 1, pp. 48—56, available at: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/85671/edition/80830/powody-prowadzenia-wlasnej-dzialalnoscigospodarczej-malych-firm-lemanska-majdzik-anna> (Accessed 20 May 2025).

3. Shashyna, M. and Mosiychuk, D. (2022), "Parametric characteristics of sustainable development of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol. 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.3.2

4. Stepanenko, T.O. (2020), "Theoretical and methodological principles of sustainable enterprise development", *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 6, no. 31 (40), pp. 136—141.

5. Ohienko, A. (2024), "Sustainable enterprise development: the essence of the concept, prospects and obstacles", *Modeling the Development of the Economic Systems*, vol. 3, pp. 222—228. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-31>

6. Manuylov, O.V. (2024), "Formation of a strategy for sustainable enterprise development in conditions of uncertainty", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, vol. 9. 2, no, pp. 60—64.

7. Hrechko, A.V. and Ocheretiana, O.V. (2020), "Research on the evolution of scientific thought in the aspects of defining the essence of the concept of "sustainable enterprise development"", *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, vol. 15, pp. 37—41. DOI: 10.37320/2415-3583/15.6

8. Kviatkovs'ka, L.A. (2013), "Implementation of the principles of the concept of sustainable development in the activities of the enterprise", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 48, no. 1, pp. 85—89, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_14 (Accessed 20 May 2025).

9. Petroliuk, Yu. and Hrebenuk, N. (2024), "Sustainable development as a strategic advantage

for the enterprise", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148>

10. Saks, J. Kroll, K. Lafortun, H. Fuller, H. and Vel'm, F. (2021), *Zvit pro stalyy rozvytok [Sustainable development report 2021]*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

11. Kravchenko, M.O. and Prudkyj, V.V. (2020), "Model of analysis of sustainable enterprise development taking into account risk", *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyy instytut"*, vol. 17. DOI: 10.20535/2307-5651.17.-2020.216368

12. Wozniak, W. and Rokicka, E. (2016), *W kierunku zrownowazonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty [Towards sustainable development. Concepts, interpretations, contexts]*, Uniwersytet Lodzki, Lodz, Poland, available at: <http://hdl.handle.net/11089/18761> (Accessed 20 May 2025).

13. Hutarevich, N. (2021), "SK digest on sustainable development", available at: <https://sk.ua/uk/sk-daidzhest-zi-stalogo-rozvitku/> (Accessed 20 May 2025).

14. Dernbach, J.C. (1998), "Sustainable development as a framework for national governance", *Case Western Reserve Law Review*, vol. 1, no. 49, pp. 1—103.

15. Il'ina, R.Yu. (2014), "The principle of intergenerational justice: its concepts and elements", *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy mizhnar. nauk. konf. [Legal life of modern Ukraine: materials of an international scientific conference]*, Feniks, Odesa, Ukraine, vol. 2, pp. 278—280/

16. sd4ua.org (2024), "Why is the implementation of the Rio Conventions important for sustainable development?", available at: <https://sd4ua.org/integratsiya/integratsiya-printsipiv-konventsij-rio-v/> (Accessed 20 May 2025).

17. Churski, P. and Kolsut, B. (2017), "Development potential of the Powidz commune in the period of progressive endogenization of development processes", *Rozwoj Regionalny i Polityka Regionalna*, vol. 40, pp. 35—54.

18. Jewtuchowicz, A. (2016), "Territory and territorialization in European regional development policy", *Studia Prawno-Ekonomiczne*, vol. 98, pp. 221—235.

19. Brol, R. (2009), *Gospodarka regionalna w teorii i praktyce [Regional economy in theory and practice]*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wroclawiu, Wroclaw, Poland.

20. Czudec, A. (2009), "Factors shaping the economic and social cohesion of the region",

Mozliwosci i bariery rozwoju regionu, red. A. Czudec.: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszow, Poland.

21. Gluszczyk, D. (2011), "The essence of regional development and its determinants", *Wroclaw Ekonomia*, vol. 17, pp. 68—80.

22. Pajak, K. Dahlke, P. and Kvilinskyi, O. (2016), "Determinants of regional development — contemporary reference", *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*, vol. 9, pp. 109—122.

23. Churski, R. Dolata, M. Dominiak, J. Hauke, J. Herodowicz, T. Konecka-Szydłowska, V. Nowak, A. Perdal, R. and Wozniak, M. (2018), "Contemporary transformations of socio-economic development factors", *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej [Theoretical and application challenges of contemporary socio-economic geography]*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa, Poland, pp. 67—88.

24. Kolodko, G. (2009), "The Great Transformation 1989-2029. Conditions, course, future", *Ekonomista*, vol. 3, pp. 353—371.

25. Berman, Y. and Phillips, D. (2009), "Social quality in post-industrial societies: the growth of migrant remittances in international social welfare", *The welfare state in post-industrial society: a global perspective*, Springer, Dordrecht, Germany, pp. 1940.

26. Woolcock, M. (1998), "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society*, vol. 27 (2), pp. 151—208.

27. Sztabinski, P.B. and Sztabinski, F. (2014), *Polska — Europa. Wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego 2002—2012 [Poland — Europe. Results of the European Social Survey 2002—2012]*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, Poland.

28. Kurowski, M., (2015), "Social capital in the period of socio-economic crisis", *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Gorze*, vol. 2, pp. 84—96.

29. Solow, R.M. (1956), "A contribution to the theory of economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 1 (70), pp. 65—94.

30. Richardson, H.W. (1973), *Regional growth theory*, Macmillan, London, UK.

31. Wolanski, R. (2013), *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw [The impact of the financial environment on the competitiveness of small and medium-sized enterprises]*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa, Poland.

32. Ambroziak, A.A. (2020), "Review of the Literature on Determinants of the Locational Attractiveness of Regions", *New Cohesion Policy of the European Union in Poland. How It Will Influence the Investment Attractiveness of Regions in 2014—2020*, Dordrecht, Springer, Germany, pp. 1—28.

33. Schumpeter, J. (1960), *Teorie rozwoju gospodarczego [Theories of economic development]*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa, Poland.

34. Richardson, H.W. (1973), *Regional growth theory*, Macmillan, London, UK.

35. World Economic Forum; in collaboration with Deloitte (2015), "The Future of Financial Services. How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed", *Final Report*, World Economic Forum; in collaboration with Deloitte.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2025 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292